

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені. М. П. ДРАГОМАНОВА**

ПУТІЙ ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК: 372.8.811.161.1'44 (092)(477)

**РОЗВИТОК МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ
РОСІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ
В ЛІНГВОДИДАКТИЧНІЙ СПАДЩИНІ Л. А. БУЛАХОВСЬКОГО (
1888 – 1961 рр.)**

13.00.02 - теорія та методика навчання (російська мова)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ – 2012

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі методики викладання російської мови та світової літератури в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Давидюк Людмила Володимирівна;
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, професор кафедри
методики викладання російської мови і світової
літератури.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Михайловська Галина Олександрівна;
Херсонський державний університет,
завідувач кафедри слов'янських мов та методик
їх викладання.

кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник
Курач Лариса Іванівна;
Інститут педагогіки НАПН України,
завідувач лабораторії навчання російської мови
та мов інших етнічних меншин.

Захист відбудеться “4” жовтня 2012 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.07 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано “30” серпня 2012 року.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

Л. В. Кравець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інтеграція і глобалізація соціокультурних процесів, що відбуваються на початку ХХІ століття, перспективи розвитку української держави вимагають глибокого оновлення системи освіти. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у ХХІ ст. з реформуванням системи освіти пов'язує відродження національної системи виховання, широке використання надбань педагогічного досвіду.

Реалії сучасної шкільної освіти вимагають від науковців та вчителів перегляду багатьох питань, серед яких: концепція змісту освіти, принципи, методи та прийоми навчання мови, розвиток мовлення школярів, формування сучасної мовної особистості тощо. Для успішного вирішення цих питань потрібен не тільки пошук нових форм роботи, а й всебічне висвітлення та оцінка генези розвитку вітчизняної лінгводидактики, урахування здобутків минулого та переосмислення їх з позицій сьогодення для творчого використання найбільш раціональних ідей, збагачення ними арсеналу педагогічних засобів сучасної школи.

Історія вітчизняної методики навчання української та російської мов перебуває у фокусі уваги багатьох дослідників. Зокрема, предметом вивчення С. Т. Яворської стало порівняння ефективності змісту, форм, методів і прийомів навчання української мови в різні періоди розвитку вітчизняної середньої освіти. У працях І. М. Непомнящої, Т. А. Садової, Н. В.

Маліновської здійснено системний, цілісний опис української дошкільної лінгводидактики як наукової галузі, обґрунтовано перспективи використання методичних ідей вітчизняних учених. Рецепцію лінгводидактичної спадщини Ф. І. Буслаєва, К. Д. Ушинського та І. І. Срезневського в сучасній методичній практиці вищих навчальних закладів освіти України представлено І. М. Бакаленко.

Зацікавленість дослідників викликають і загальні проблеми навчання, й аналіз наукових доробків вчених, а саме, І. І. Срезневського (О. В. Ткачук), О. О. Потєбні (Н. І. Зайченко, І. М. Кардаш), С. Х. Чавдарова (З. П. Бакум, Н. В. Палатна), І. І. Огієнка (О. С. Гривнак, Л. Л. Ляхоцька), В. О. Сухомлинського (Л. І. Мамчур), В. І. Масальського (Н. І. Воловик) та ін.

Водночас поза увагою науковців залишається процес становлення та розвитку методики викладання російської мови в Україні. Відсутність таких досліджень збіднює методику як галузь педагогічної науки, не дає можливості прогнозувати її майбутнє.

Значний внесок у розвиток лінгводидактики в Україні зробив Л. А. Булаховський (1888–1961рр.) – видатний лінгвіст, академік Академії наук України, член-кореспондент АН СРСР. Мовознавчий доробок ученого вивчали, зокрема, В. І. Борковський, В. В. Виноградов, Є. М. Галкіна-Федорук, М. Ю. Карацуба, М. А. Карпенко, В. В. Колесов, Є. В. Кротевич, П. С. Кузнецов, Т. Б. Лукінова, О. С. Мельничук, В. І. Ярмач.

Історико-біографічний матеріал подано в працях І. К. Білодіда, Л. Д. Березівської, В. І. Борковського, Ю. Л. Булаховської, Л. Л. Гумецької, А. В. Десницької, Л. О. Кадомцевої, Г. М. Колесника, Т. Б. Лукінової, А. М. Матвієнко, О. А. Рожнятовської, В. М. Русанівського. Всі ці джерела висвітлюють окремі епізоди науково-педагогічної діяльності Л. А.

Булаховського. Педагогічній діяльності вченого присвячено лише поодинокі статті (С. Г. Бархударов, Л. В. Давидюк, М. М. Дурново, Г. П. Іжакевич, Л. О. Курилова, В. І. Масальський, О. О. Прозоровський, А. Б. Шапіро). Всебічний аналіз лінгводидактичного доробку вченого досі не був предметом наукових розвідок.

Науково-педагогічну спадщину Л. А. Булаховського становлять статті, лекції, рецензії, посібники, підручники для студентів педагогічних навчальних закладів та учнів школи, які мають значну цінність для розв'язання проблем сучасної мовної освіти і мовленнєвого розвитку школярів. У науково-методичних працях ученого обґрунтовано концептуальні підходи до навчання російської та української мов, широко висвітлено ряд методичних проблем (визначення змісту шкільного курсу російської мови, вивчення граматики та формування орфографічної грамотності учнів, розвиток зв'язного мовлення школярів, паралельне викладання української та російської мов у школі, теоретичні засади укладання підручника з мови), глибоко проаналізовано лінгводидактичну спадщину мовознавців Ф. І.

Буслаєва, І. І. Срезневського, О. О. Потебні. Л. А. Булаховський послідовно реалізував свої лінгводидактичні погляди у стратегії фахової підготовки студента-філолога, підвищення кваліфікації вчителя-мовника, а також у багатьох підручниках, посібниках і програмах з російської мови.

Отже, актуальність теми дисертаційного дослідження: "Розвиток методики викладання російської мови в Україні в лінгводидактичній спадщині Л. А. Булаховського (1888 – 1961 рр.)" зумовлена пошуком ефективних способів модернізації сучасної освіти, величезним потенціалом наукового доробку Л. А. Булаховського, потребою його осмислення та раціонального застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень і є складовою комплексної науково-дослідної теми кафедри методики викладання російської мови та світової літератури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова "Актуальні проблеми методики викладання російської мови та світової літератури". Тему затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 4 від 25 листопада 2010 року) та узгоджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень педагогічних і психологічних наук НАПН України (витяг із рішення № 1 від 25.01.2011 року).

Основна мета дослідження полягає у визначенні внеску Л. А. Булаховського у становлення і розвиток методики викладання російської

мови в Україні та актуалізації ідей, положень, рекомендацій ученого в контексті сучасної освіти. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- на основі аналізу і класифікації різноманітних джерел дослідити процес становлення лінгводидактичних поглядів Л. А. Булаховського;
- проаналізувати науково-методичні розвідки Л. А. Булаховського з теорії та практики навчання російської мови в школі і визначити їх роль і місце в історії розвитку методики мови;
- висвітлити ідеї Л. А. Булаховського щодо викладання російської мови в загальноосвітній школі, визначити передові на той час освітні ідеї ученого, шляхи впровадження їх у шкільну практику;
- розкрити внесок Л. А. Булаховського у розвиток вітчизняної лінгводидактики;
- показати значення праць ученого з лінгводидактики для сучасної методики навчання російської мови в школах України.

Об'єктом дослідження є науково-педагогічна спадщина Леоніда Арсенійовича Булаховського (1888–1961 рр.).

Предмет дослідження – методичні ідеї вченого, лінгводидактична концепція Л. А. Булаховського.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи**, а саме:

– *загальнонаукові* (аналіз, синтез, порівняльно-зіставний метод, узагальнення, систематизація): *аналіз, синтез та порівняльно-зіставний метод* використовувалися для порівняння методичних ідей Л. А.

Булаховського з поглядами інших методистів; *аксіологічний* дав змогу сформулювати оцінку діяльності та наукових здобутків ученого для визначення шляхів впровадження його педагогічних ідей і положень, що стосуються навчання російської мови, у практику сучасної школи; *логіко-системний аналіз* науково-методичної спадщини Л. А. Булаховського у поєднанні із *синтезом* дав можливість узагальнити напрацьовані матеріали та зробити необхідні висновки;

– *історико-педагогічні: бібліографічно-пошуковий і структурно-хронологічний* дали змогу віднайти й упорядкувати розрізнену в часі науково-педагогічну інформацію та фактологічний матеріал про життя і діяльність Л.

А. Булаховського; *персоналістично-біографічний* застосовувався для вивчення життєвого шляху і творчої діяльності вченого у поєднанні з методами *класифікації та систематизації* архівних документів, публікацій досліджуваної персоналії, що дало змогу визначити внесок науковця у розвиток теорії та практики методики навчання мови.

Дослідження відбувалося поетапно:

На *першому етапі* (2007-2008 рр.) визначено вихідні теоретичні параметри дослідження: проблема, мета, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, проаналізовано літературу, біографічні матеріали, проведено систематизацію та первинне опрацювання отриманих даних.

На *другому етапі* (2009-2010 рр.) здійснювався поглиблений аналіз лінгводидактичної спадщини Л. А. Булаховського, визначались основні напрямки його наукових інтересів та наукової діяльності, проводилося системне опрацювання всього масиву джерел та апробація попередніх результатів дослідження у доповідях на конференціях та публікаціях.

На *третьому етапі* (2011-2012 рр.) проведено інтерпретацію отриманих матеріалів, створено модель лінгводидактичної концепції Л. А. Булаховського, проаналізовано теоретичні і практичні результати дослідження, здійснено доповнення та уточнення матеріалів дисертаційної роботи, узагальнено кінцеві результати дослідження та сформульовано висновки, проведено оформлення матеріалів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше на основі численних архівних, літературних, історико-педагогічних та інших джерел здійснено цілісне дослідження науково-педагогічної діяльності Л. А. Булаховського в контексті освітніх реалій першої половини ХХ століття та систематизовано методичну спадщину вченого; визначено модель лінгводидактичної концепції науковця; розкрито вагому роль Л. А. Булаховського у становленні та розвитку вітчизняної лінгводидактики, з'ясовано сутність і значення його творчого доробку.

Теоретичне значення дослідження: збагачено педагогічну теорію науковими знаннями про еволюцію мети, змісту освіти, форм, методів і прийомів навчання російської мови в школах України, критично переосмислено окремі методичні положення вченого з урахуванням вимог сучасної науки; обґрунтовано необхідність використання методичної спадщини сучасною лінгводидактикою; визначено напрямки актуалізації і реалізації лінгводидактичного доробку Л. А. Булаховського.

До наукового обігу введено маловідомі джерела, а саме: посібники, підручники, курси лекцій, програми, наукові статті, рецензії, методичні листи Л. А. Булаховського з питань викладання російської мови в середній школі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання основних положень, фактичного матеріалу та висновків дослідження для цілісного відтворення особливостей розвитку історії вітчизняної лінгводидактики.

Запропонована в дисертації модель дослідження педагогічної діяльності Л. А. Булаховського може бути використана для аналогічних історико-педагогічних розвідок, а також при укладанні навчальних посібників з історії методики мови в Україні; в курсі лекцій з історії методики викладання мови в середній школі для студентів філологічних факультетів та слухачів курсів інститутів післядипломної педагогічної освіти. Пропоноване дослідження сприятиме підвищенню наукового рівня, загальної культури і професійної майстерності вчителів-словесників, зміцненню теоретичних основ методики російської мови як педагогічної науки.

Особистий внесок здобувача – в узагальненні лінгводидактичних поглядів Л. А. Булаховського на принципи та методи навчання російської мови, у визначенні й аналізі ідей ученого щодо змісту шкільної мовної освіти, викладання граматики, засвоєння правопису, розвитку мовлення учнів, паралельного вивчення української та російської мов у школі, теорії та практики підручникотворення; у створенні моделі лінгводидактичної концепції Л. А. Булаховського.

Джерельною базою дослідження послужили наукові видання, статті, в яких містяться посилання на праці вченого; сучасні видання – автореферати, дисертаційні дослідження, монографії з теорії та історії педагогіки, в яких проаналізовано особливості розвитку і становлення національної системи освіти, педагогічної і методичної думки в Україні; праці вченого (посібники, підручники, курси лекцій, програми, наукові статті, рецензії, методичні листи з питань викладання російської мови в школі); статті біографічного характеру в енциклопедичних та бібліографічних виданнях; рецензії на одноосібні праці Л. А. Булаховського, а також на ті, що написані ним у співавторстві; сучасна педагогічна періодика; матеріали особової справи академіка Л. А. Булаховського;

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення й результати дисертаційного дослідження представлено в доповідях на міжнародних наукових конференціях: "Русский язык и литература в школе и вузе: проблемы изучения и преподавания" (Горлівка, 2010), "Функционирование русского языка в двуязычном образовательном пространстве" (С.-Петербург, 2010), "Русский язык в поликультурном мире" (Київ – Ялта, 2010, 2011), "Севастопольские Кирилло-Мефодиевские чтения" (Севастополь, 2010, 2011), "Постдипломное педагогическое образование: традиции и новации" (С.-Петербург, 2011), "Риторика как предмет и средство обучения" (Москва, 2011), "Русская словесная культура: тенденции развития и проблемы преподавания в современных условиях" (Запоріжжя, 2011), "Русский язык и литература: проблемы изучения и преподавания в школе и вузе" (Київ, 2011), "Теория и технология иноязычного образования" (Київ, 2011), "Освіта і особистість: нові підходи, сучасна дидактика, інноваційні технології та якість освіти" (Запоріжжя, 2012).

Публікації. Основні положення й результати дослідження висвітлено в 12 одноосібних статтях, 6 із яких – у фахових виданнях України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, додатків, бібліографічного покажчика (278 позицій). Обсяг роботи – 221 сторінка, основний текст – 179 сторінок. Дисертація містить 12 рисунків, 4 таблиці і 3 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і завдання дослідження, вказано його об'єкт і предмет, методи, визначено наукову новизну, теоретичне значення і практичну цінність, окреслено джерельну базу, повідомлено про апробацію результатів та про публікації.

У першому розділі **"Науково-педагогічна діяльність Л. А. Булаховського як відображення лінгводидактичних поглядів ученого"** розглянуто науково-педагогічну діяльність Л. А. Булаховського; визначено й проаналізовано чинники, які сприяли формуванню його лінгводидактичної концепції.

У центрі уваги українських лінгводидактів перебувають проблеми змісту шкільної мовної освіти, принципів, методів та прийомів навчання мови (Н. Ф. Баландіна, Є. П. Голобородько, І. Ф. Гудзик, Л. В. Давидюк, Г. М. Іваницька, В. О. Корсаков, Л. И. Курач, О. В. Малихіна, Г. О. Михайловська, Н. А. Пашковська, В. І. Статівка); паралельного вивчення української та російської мов (Н. Ф. Баландіна, Л. В. Вознюк, Е. П. Голобородько, І. Ф. Гудзик, Л. В. Давидюк, О. В. Малихіна, Г. О. Михайловська, Н. А. Пашковська, М. І. Пентилюк, Т. Я. Фролова); формування комунікативної компетентності школярів (К. І. Бикова, Г. М. Іваницька, Л. И. Курач, Г. О. Михайловська, Н. А. Пашковская, В. І. Статівка), створення підручників з російської мови (Н. Ф. Баландіна, К. В. Дегтярьова, К. І. Бикова, Л. В. Давидюк, Л. И. Курач, В. І. Статівка, Г. О. Михайловська, Т. Я. Фролова), підготовки вчителів-мовників (Л. В. Давидюк, Г. О. Михайловська, В. І. Статівка, М. І. Пентилюк). Опрацюванню цих актуальних для сучасної вітчизняної освіти питань чимало уваги приділив Л. А. Булаховський, становлення поглядів якого відбулося під впливом Харківської лінгвістичної школи.

Значну роль у формуванні та розвитку педагогічних поглядів мовознавця відіграли праці Ф. І. Буслаєва, І. І. Срезневського, О. О. Потебні. Звернувшись до лінгводидактичної спадщини видатних учених-мовознавців і детально її проаналізувавши, вчений виділив ті положення, що були важливими на той час, давали відповіді на нагальні питання сучасності, виокремив домінанти, які лишалися актуальними та привертати увагу вчених нового покоління (науково-теоретичні засади методики викладання рідної мови як самостійної науки, шкідливість відриву навчання від національного мовного ґрунту, застосування порівняльно-історичного методу та методу спостереження за мовними явищами під час вивчення мови та ін.).

Л. А. Булаховський ґрунтовно рецензував численні методичні видання сучасників, звертаючи увагу шкільного вчителя на ті аспекти, які, на його думку, мали практичну цінність. Визначені вченим основні принципи навчання російської мови в школі (принципи науковості, вивчення мови як системи, взаємозв'язку близькоспоріднених мов, наступності, свідомості, доступності, активізації навчально-пізнавальної діяльності, зв'язку теорії з практикою мовленнєвої діяльності) були практично реалізовані ним у

подальших лінгводидактичних дослідженнях, насамперед у підручникотворенні.

У науково-методичних дискусіях науковець доводив доцільність та ефективність методів спостережень за мовними явищами, виразного читання, "методу запитань", обстоював необхідність впровадження у шкільну практику порівняльного методу.

Надзвичайно актуальними у контексті модернізації вітчизняної освіти, є положення лінгводидактичної концепції Л. А. Булаховського щодо врахування соціально-психологічної природи мови, стимулювання та активізації когнітивних процесів та розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності учнів.

У статтях "Уваги до програм рідної мови для другого концентру трудових шкіл", "Кілька уваг до програми рідної мови для II концентру шкіл соцвиху", "Некоторые вопросы общего языкознания в практике школы", "Грамматика в новой школе" Л. А. Булаховський визначив свою позицію щодо *змісту шкільної мовної освіти*. Приблизна програма того, що, на його думку, було обов'язковим у мовному курсі, охоплювала склад слова, з метою вироблення свідомого ставлення до семантики в широкому розумінні і до орфографії; граматику, до складу якої входили морфологія, синтаксис та пунктуація, а також практику усного й писемного мовлення. Обов'язковими теоретичними питаннями загального мовознавства, які мали зайняти помітне місце у шкільній роботі, Л. А. Булаховський називав проблеми походження мови, питання мовного розвитку.

Ученим розглянуто важливі питання освіти майбутніх учителів у статтях "Лінгвістика на факультеті профосу ІНО", "Підготовка викладача мови", у випусках лекцій Всеукраїнського заочного інституту народної освіти та у працях "Соціальна природа мови", "Динаміка слова". Реалізація змістової складової фахової підготовки студента-мовника за Л. А.

Булаховським має здійснюватися у двох напрямках: ґрунтовній теоретичній підготовці філолога та практичному спрямуванні навчального процесу. До складу лінгвістичних дисциплін, потрібних для вирішення поставлених завдань, Л. А. Булаховський відносив російську та українську мови, вступ до порівняльного вивчення слов'янських мов, загальне мовознавство, іноземну мову, методику мови, техніку усного та писемного мовлення.

Л. А. Булаховський разом з В. В. Виноградовим ініціював виокремлення лінгвостилістики в самостійну дисципліну на межі лінгвістики та літературознавства. Глибокі й оригінальні дослідження Л. А.

Булаховського, як і праці В. В. Виноградова, С. П. Обнорського, Г. О.

Винокура, сприяли становленню нової самостійної наукової і навчальної дисципліни – історії російської літературної мови. Показово, що паралельно утверджувався курс історії української мови. Л. А. Булаховський став автором першого посібника з курсу російської літературної мови, що повністю відповідав вузівській програмі, відзначався високим науковим рівнем, містив ряд новаторських моментів у композиції і в трактуванні

конкретних фактів. Він першим увів розділи "Лексика" і "Фразеологія", а також "Словотвір" у посібники з сучасної російської мови. Науковець одним із перших висловив пропозиції щодо інтеграції дисциплін у навчальному процесі.

Неодмінними складовими перманентного процесу фахового становлення вчителя мови Л. А. Булаховський визначив розуміння словесником природи мовних явищ і прагнення до постійного розширення свого лінгвістичного світогляду, загальної культури; готовність учителя бути новатором, активним творцем педагогічного процесу; підвищення рівня мовленнєвої культури; безперервність самого процесу підвищення кваліфікації.

У 20-30 роки вчений опублікував близько 70 праць, що відіграли важливу роль у професійному становленні вчителів мови. Це були *методичні статті*: "Кілька уваг до програм рідної мови для 2-го концентру шкіл соцвиху", "Методичні уваги для вчителя старшого концентру трудшколи", "Порівняльне вивчення української і російської мов", "Некоторые вопросы общего языкознания в практике школы", "Опыт схемы учебника русского языка", "Учет авторского опыта в классной работе", "Грамматика в новой школе", "Несколько слов о юморе в школе"; *підручники*: "Краткий учебник русского языка и правописания. Для школ взрослых", "Учебник русского языка для школы с украинским языком преподавания"; *рецензії на підручники і посібники*: "Методика родного языка в трудовой школе" П. О. Афанасьєва, "Учебник русской грамматики" В. В. Гіппіус, "Грамматика русского языка" П. О. Дудель, "Наш язык" О. М. Пешковського, "Первые уроки русского языка" О. М. Пешковського, М. М. Андрєєвської, Г. П. Губської, "Грамматика в школе для взрослых" М. Ф. Бельчикова та А. Б. Шапіро; *огляди*: "Из новой литературы по русскому языку" та ін.

Л. А. Булаховський був постійним автором часописів "Русский язык в школе", "Путь просвещения", "Вестник просвещения" та ін., автором збірок лекцій для вчителів російської мови – слухачів курсів підвищення кваліфікації, надрукованих у 1928–1932 роках Всеукраїнським інститутом підвищення кваліфікації педагогів ("Русский язык. Лекции", "Методика мови і літератури", "Основи мовознавства" та ін.).

Практичний внесок Л. А. Булаховського у вирішення проблеми визначення змісту курсу російської мови в школі полягає в його безпосередній участі у складанні та редагуванні шкільних програм з російської мови на теоретико-практичному етапі становлення вітчизняної лінгводидактики (1932 – 1945 рр.). Новим та прогресивним для свого часу у програмі було акцентування загальноосвітньої ролі граматики; руйнування уявлення про непорушність форми, про незмінність її значення та функції, що давало учням можливість сприймати мову як суспільне явище, яке історично розвивається; поєднання вивчення морфології з навчанням орфографії, а синтаксису – пунктуації з ускладненням матеріалу відповідно до віку; поєднання граматики, орфографії та пунктуації в одному розділі, що

підкреслювало їх органічний зв'язок. Крім того, у пояснювальній записці було обґрунтовано використання порівняльного методу під час навчання російської мови українських школярів, обов'язковість якого мотивувалася практичними потребами. Вчений вперше ввів до програми з російської мови окремим розділом лексику та стилістику. Спеціальні теми "Практика усного й писемного мовлення" та "Читання й робота з книгою та газетою", виокремлені автором у розділи, давали змогу проводити роботу з розвитку мовлення безперервно та системно.

Результати аналізу науково-педагогічної діяльності Л. А.

Булаховського свідчать про важливість ідей ученого для сучасної методики навчання російської мови в школах України.

У другому розділі – **"Методичні розвідки Л. А. Булаховського з теорії та практики навчання російської мови в школі"** – досліджено лінгводидактичну концепцію вченого (рис.1), розглянуто ідеї дослідника як джерело збагачення сучасної теорії та практики навчання російської мови в Україні.

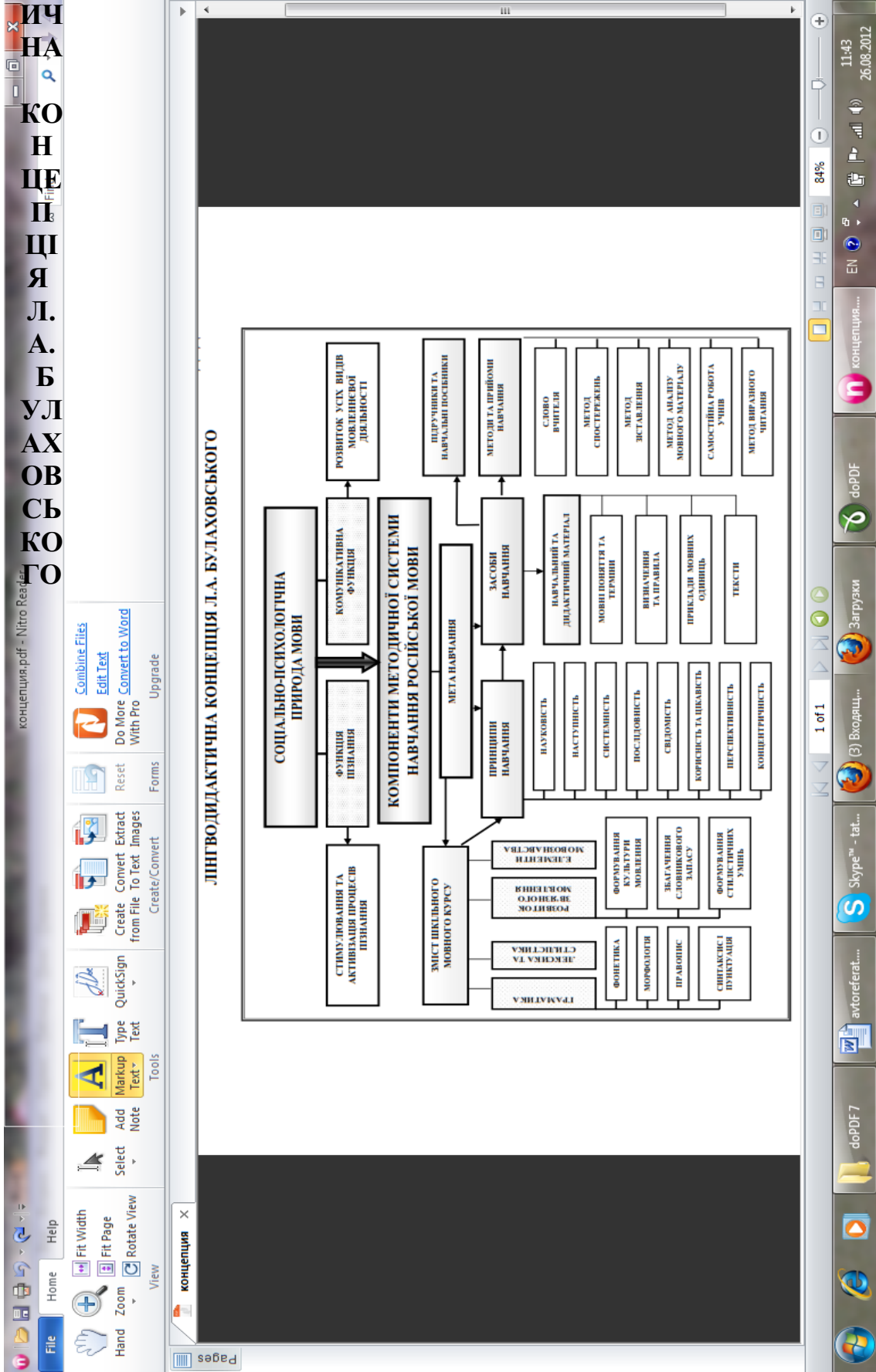
У лінгводидактичних працях Л. А. Булаховського отримали свій розвиток такі розділи методики російської мови, як методика граматики, методика орфографії, методика пунктуації, методика розвитку мовлення тощо, а також були закладені основи методики навчання російської мови в національній школі. Інтеграція вивчення російської мови та розвитку мовлення учнів становить основу лінгводидактичної концепції Л. А.

Булаховського, значення якої, як і його науково-методичних праць, нині не втратило своєї актуальності.

Роль граматики в школі Л. А. Булаховський обмежував прикладними завданнями. Він слушно розрізняв особливості системи засвоєння граматики учнями молодшої і старшої школи, своєрідності викладу граматичного матеріалу в підручнику і на уроці. Значення викладання граматики у школі вчений бачив насамперед у тому, що вона допомагає оволодіти нормами літературної мови, швидше добирати потрібні форми, забезпечує не тільки правильність мовлення, але й його виразність, красу, стилістичну вправність. Запропоноване вченим взаємозв'язане вивчення морфології і синтаксису перебувало в центрі уваги методистів 70-х років ХХ ст.

Порушуючи *питання дефініцій і термінології*, Л. А. Булаховський зауважував специфіку інтерпретації основних ідей граматики у науці й школі. Він працював над такими методологічними та методичними проблемами, як визначення іменника, прикметника, дієслова. Вчений доводив, що добір потрібних граматичних понять мусить залежати від вимог дидактичної, а не лінгвістичної системи.

Л. А. Булаховський давав рекомендації щодо *способів і методів роботи* з учнями над граматичним матеріалом. Головною умовою продуктивності

опрацювання граматичного матеріалу він вважав розуміння його корисності. Вчений запропонував алгоритм такої роботи. Її останній етап пов'язаний з творчою діяльністю учнів, до якої методист радив додати елементи змагання. Л. А. Булаховський відводив методу спостережень і пов'язаному з ним граматичному експерименту лише незначне місце в роботі з учнями над граматичними поняттями і формами. Доцільність використання цього методу та формулювання готових правил, ілюстрованих прикладами, автор визначав цікавістю та складністю матеріалу.

Учений установив тісний зв'язок розвитку в учнів *орфографічних умінь* з вивченням граматики. Певну доцільність методу списування дослідник пояснював тим, що російська орфографія потребує значного лінгвістичного апарату й усталеної інтуїції як результату довгочасного досвіду. Чітко сформульоване правило, на його думку, може значно скоротити роботу.

До оригінальних наукових праць Л. А. Булаховського належать дослідження, присвячені пунктуації. Вчений пропонував учителю поряд зі звичним логіко-граматичним принципом пунктуації запроваджувати у школі принцип інтонаційний (ритмомелодійний). В. І. Масальський вказував на очевидний прямий зв'язок цієї та інших праць ученого про ритмомелодику мови і пунктуацію з подальшим розвитком в Україні методики усної та писемної мови учнів.

Проблемі *мовленнєвого розвитку* учнів Л. А. Булаховський надавав особливого значення. Цей аспект його лінгводидактичної концепції базується на традиціях класичної російської школи словесності з її увагою до художнього слова.

У лекціях для слухачів Всеукраїнського інституту підвищення кваліфікації педагогів ("Твори з художнім ухилом", "Ділові і взагалі прозові твори", у статтях "Облік авторського досвіду в шкільній роботі", "Несколько слов о юморе в школе", "Виразні та образотворчі засоби мови") основними напрямками організації роботи з розвитку мовлення учнів учений визначив формування культури мовлення, збагачення словникового запасу, розвиток образного та виразного мовлення, формування стилістичних умінь, пов'язаних з різними видами мовленнєвої діяльності.

Вчений визначив перелік головних видів творчих робіт учнів (оповідання, художня характеристика, художній опис та художній переклад), розробив алгоритм підготовки до їх написання та поради щодо удосконалення учнівських робіт. Все це органічно поєднувалося з вивченням літератури і граматики.

Л. А. Булаховський уперше у вітчизняній лінгводидактиці запропонував теоретичне та практичне вирішення проблеми *порівняльного вивчення близькоспоріднених мов*. У роботах "Порівняльне вивчення української і російської мов", "Уваги до програм рідної мови для другого концентру трудових шкіл", "Некоторые вопросы общего языкознания в практике школы" та ін. дослідник визначив науково-методичні принципи, характер мовного матеріалу, можливість залучення елементів історичного

мовознавства, питання ґрунтовної лінгвістичної та методичної підготовки вчителів-мовників; створив підручники з російської мови для шкіл з українською мовою навчання, розробив методичні поради вчителям із впровадження порівняльного вивчення мов. Методичні ідеї Л. А.

Булаховського щодо паралельного викладання російської та української мов актуальні для створення інтегрованих програм і підручників, а також для організації фахової підготовки вчителя-словесника.

Вагомим внеском дослідника у розвиток теорії навчальної книги є розробка алгоритму *створення шкільного підручника з мови*. Його досвід зі створення шкільних підручників був пов'язаний із пошуками системного підходу до навчання російської мови.

Навчальні книги, написані Л. А. Булаховським, передували появі перших стабільних підручників А. Б. Шапіро (1933) і С. Г. Бархударова (1938), сприяли визнанню практичного курсу граматики, накреслили шляхи навчання правопису на основі усвідомлення правописних норм, демонстрували можливість зближення шкільної та наукової граматики, істотно змінювали догматичні методи викладання мови, посилювали увагу до культури мовлення, до питань фонетики, сприяли реалізації виховної функції предмета.

Лінгводидактична концепція Л. А. Булаховського та практичний досвід ученого сприяли формуванню та реалізації системного підходу до навчання російської мови в школах України.

ВИСНОВКИ

Дослідження методики викладання російської мови в лінгводидактичній спадщині Л. А. Булаховського зумовлено передусім необхідністю з'ясування закономірностей і особливостей становлення і розвитку процесу викладання російської мови в школах України, яке все ще не знайшло свого належного наукового висвітлення в лінгводидактичних працях.

На підставі вивчення історико-педагогічної, психолого-педагогічної, лінгводидактичної літератури та інтерпретації архівних джерел доведено, що наукова спадщина видатного лінгвіста та методиста ХХ ст. Л. А.

Булаховського є цінним джерелом для розкриття непересічного наукового і педагогічного таланту вченого, визначення його внеску у розвиток методики викладання російської мови в Україні.

Становлення особистості Л. А. Булаховського-лінгводидакта відбулося за часів активного реформування освіти на початку минулого століття під впливом Харківської лінгвістичної школи; лінгводидактичної спадщини видатних мовознавців Ф. І. Буслаєва, І. І. Срезневського, О. О. Потебні; методичних праць сучасників; а також у процесі власних наукових пошуків і активної педагогічної діяльності. Досвід роботи у вищій та середній школі,

широка лінгвістична ерудиція вченого зумовили наукову і практичну цінність його творчого доробку.

Аспектами науково-педагогічної діяльності Л. А. Булаховського є оновлення, збагачення й удосконалення змісту, методів і форм викладання мовознавчих дисциплін; написання підручників і посібників для вищої школи; надання методичної допомоги викладачам і студентам-філологам. Глибокі й оригінальні дослідження науковця сприяли становленню нової самостійної наукової і навчальної дисципліни – історії російської літературної мови. Л. А. Булаховський одним із перших висловив пропозиції щодо інтеграції дисциплін у навчальному процесі.

Вагомим є внесок Л. А. Булаховського у становлення вітчизняної системи підвищення кваліфікації вчителів-мовників. Пошук шляхів і засобів удосконалення кваліфікації вчителя мови наприкінці 20-х років ХХ століття був одним з пріоритетних напрямків науково-педагогічної діяльності Л. А. Булаховського, професора Харківського університету, завідувача кафедри мовознавства Всеукраїнського заочного інституту народної освіти. Він у перше визначив обов'язкові складові перманентного процесу фахового розвитку вчителя мови. У численних методичних статтях, рецензіях, оглядах, які відіграли важливу роль у професійному становленні словесників, автор зосереджував увагу на формах та методах навчання, що активізують мислення, пізнавальну діяльність, мотивують слухачів, їхні комунікативні здібності.

Надзвичайно важливим для теорії та практики навчання російської мови в школі є практичний внесок Л. А. Булаховського у вирішення проблеми визначення змісту шкільного мовного курсу. Він полягає у безпосередній участі вченого в укладанні та редагуванні шкільних програм з російської мови.

Вчений по-новому поставив та успішно вирішив теоретичні й практичні питання змісту навчання російської мови, місця граматики в системі викладання мови; предмета й обсягу граматики як навчальної дисципліни; ролі теорії в оволодінні мовою; місця спостережень, аналізу у викладанні мови; взаємозв'язків граматики, правопису і розвитку мовлення; специфіки книжкової та живої розмовної мови.

Відмінність шкільної граматики від наукової вчений вбачав не в змісті, а в обсязі матеріалу, у відборі для школи найбільш важливого і необхідного та обмежував роль шкільної граматики прикладними завданнями. У програмі знайшли відображення методичні ідеї Л. А. Булаховського про значну освітню і практичну цінність подання учням старших класів відомостей про взаємозв'язок мови і мислення, розвиток російської та української мов, пояснення норм сучасної літературної мови та її естетичних властивостей, пов'язаних з практичною стилістикою. Учений акцентував увагу на необхідності навчати застосовувати знання для розв'язання практичних і прикладних завдань на всіх етапах навчання; надав методичні рекомендації щодо вивчення окремих розділів; визначив необхідні методи навчання, роль

контролю за засвоєнням навчального матеріалу.

Висвітлюючи зв'язки наукової та шкільної граматики, дослідник порушував питання дефініцій і термінології, позитивно розв'язував такі методологічні та методичні проблеми, як визначення іменника, прикметника, дієслова, займенникових слів. Він одним із перших запропонував вивчення морфології на синтаксичній основі.

Поради вченого вчителів щодо способів і методів роботи з учнями над граматичним матеріалом охоплюють основні етапи навчання. Вчений відстоював необхідність розрізнення особливостей системи засвоєння граматики учнями молодшої і старшої школи, своєрідності викладу граматичного матеріалу в підручнику і на уроці.

Методичні праці Л. А. Булаховського з формування культури усного та писемного мовлення, розвитку культури розумової праці передували системно-мовленнєвому, функціонально-комунікативному, комунікативно-діяльнісному етапам розвитку вітчизняної методики мови.

Учений дослідив методику навчання норм усного (зокрема орфоепічних) та писемного мовлення, збагачення словникового запасу школярів; прийоми формування мовного стилю; слухного застосування мовної естетики, дотримання правил ритмомелодики. Він наголошував на великому значенні виразного читання та наслідування кращих літературних зразків для формування стилістичних навичок учнів.

Л. А. Булаховський був першим у вітчизняній лінгводидактиці, хто розглядав питання порівняльного вивчення близькоспоріднених мов і запропонував теоретичне та практичне вирішення проблеми. Факторами, які мають забезпечувати успіх взаємопов'язаного навчання української та російської мов за Л. А. Булаховським, є ґрунтовна лінгвістична та методична підготовка вчителів-мовників, а також структурування навчального матеріалу з української та російської мов у шкільних програмах. Методичні ідеї паралельного вивчення близькоспоріднених мов учений практично реалізував у створених ним підручниках.

Л. А. Булаховський зробив вагомий внесок у розвиток теорії навчальної книги та практику створення шкільного підручника з мови. Він не тільки запропонував перший теоретичний посібник з питань підручникотворення, а й презентував новий погляд на призначення навчальної книги з російської мови, її інформативну, трансформативну, систематизувальну та виховну функції; підходи до визначення обсягу та структурування навчального матеріалу, методичні принципи його подання.

Новаторські ідеї Л. А. Булаховського щодо методів викладу теоретичного матеріалу у навчальній книзі; реалізації принципу доступності; впорядкування використання термінології, ілюстративного матеріалу; активізації діяльності учнів; співвідношення теоретичного і практичного матеріалу, зв'язку уроків мови з уроками літератури відображені у численних рецензіях вченого на навчальні посібники та шкільні підручники з російської мови.

Науково-методичні настанови, висвітлені у теоретичних статтях та рецензіях, Л. А. Булаховський реалізував у створених ним підручниках з російської мови. Його досвід підручникотворення, пов'язаний із пошуками системного підходу до навчання російської мови, передував появі перших стабільних підручників, сприяв визнанню практичного курсу граматики, демонстрував можливість зближення шкільної та наукової граматики, істотно змінював догматичні методи викладання мови, посилював увагу до культури мовлення, сприяв реалізації виховної функції предмета.

Окремі питання теорії та практики навчання російської мови в школі, які були предметом лінгводидактичних досліджень Л. А. Булаховського, залишаються невирішеними й у ХХІ ст., зокрема, впровадження курсу зіставної граматики російської та української мов як одного з основних мовних курсів у підготовці вчителя-мовника в Україні, реалізація у сучасних програмах з мови порівняльного підходу до вивчення близькоспоріднених російської й української мов, визначення нагальних проблем, пов'язаних з використанням зіставлення в умовах комунікативної спрямованості навчання, доцільність викладання в школі курсу історії російської мови.

Пріоритетними напрямками впровадження лінгводидактичних ідей та досвіду Л. А. Булаховського в сучасну освітню практику можна вважати введення до навчальних планів філологічних факультетів курсу з вітчизняної історії методики мови та літератури; вивчення творчої спадщини вченого у вищих навчальних закладах, дослідження маловідомих фактів його життя й діяльності, пропаганду творчих надбань науковця в педагогічних фахових виданнях, розвиток й актуалізацію педагогічних ідей у досвіді педагогів-практиків, публікацію окремим виданням методичних праць академіка Л. А. Булаховського тощо.

Здійснений у дисертації цілісний і системний аналіз лінгводидактичної спадщини Л. А. Булаховського розкриває перспективи подальшого вивчення проблеми. Предметом подальших розвідок може стати всебічний аналіз навчальних курсів з мови і літератури у різних типах закладів освіти (університетах, інститутах, середніх навчальних закладах, початковій школі тощо) на різних етапах їх функціонування за різних та соціокультурних умов, питання створення шкільних підручників з мовних дисциплін.

Усе це буде не лише сприяти верифікації лінгводидактичних концепцій, а й становитиме серйозну перспективу для системних досліджень у галузі історії вітчизняної методики навчання російської мови.

Основні положення дисертації викладено у публікаціях:

1. Путій Т. М. Зміст професійно-педагогічної підготовки студентів-філологів / Т. М. Путій // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – Вип. 17 (70). – С. 374-380.

2. Путий Т. Н. К вопросу о содержании школьного курса "Русский язык": проблемы и перспективы / Т. Н. Путий // Русский язык в поликультурном мире: III Международная научно-практическая конференция: сб. науч. тр. – Киев-Ялта : Аванпост-Прим, 2010. – С. 213-217.
3. Путий Т. Н. Лингводидактическое наследие Л. А. Булаховского: историческая ретроспектива / Т. Н. Путий // IV Международные Севастопольские Кирилло-Мефодиевские чтения : сб. науч. статей. – Севастополь : Гит пак, 2010. – Том I - С. 259-266.
4. Путий Т. Н. Методика формирования навыка продуцирования письменного художественного текста (из методического наследия Л.А. Булаховского) / Т. Н. Путий // Русская словесность в школах Украины. – 2011. – № 6. – С. 52-55.
5. Путий Т. Н. Методические идеи параллельного преподавания русского и украинского языков в практике Л. А. Булаховского / Т. Н. Путий / Материалы международной конференции "Функционирование русского языка в двуязычном образовательном пространстве". – СПб : Златоуст, 2010. – С. 158–163.
6. Путий Т. Н. Опыт создания и совершенствования школьных учебников в практике Л.А. Булаховского / Т. Н. Путий // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Випуск 29. – С. 271-274.
7. Путий Т. Н. Основы развития связной речи школьников в лингводидактической практике Л. А. Булаховского / Т. Н. Путий // Горизонты образования. – Севастополь : СГПУ, 2011. – С. 140-143.
8. Путий Т. Н. Проблема профессионального становления учителя-словесника в научно-педагогическом наследии Л. А. Булаховского / Т. Н. Путий // Русская словесность в школах Украины. – 2011. – № 2. – С. 41-43.
9. Путий Т. Н. Проблематика лингводидактических исследований Л.А. Булаховского / Т. Н. Путий // Русский язык и литература в школе и вузе : проблемы изучения и преподавания : сб. науч. тр. – Горловка : ГГПИИЯ, 2010. – С. 276-279.
10. Путий Т. Н. Профессиональное становление учителя-словесника в научно-педагогическом наследии Л. А. Булаховского / Т. Н. Путий // Постдипломное педагогическое образование: традиции и новации : Материалы IX международной науч.-практ. конф. – СПб : СПБАППО, 2011. – С. 238-240.
11. Путий Т. Н. Теоретические аспекты создания учебника русского языка в работах Л.А. Булаховского / Т. Н. Путий // Русский язык и литература: проблемы изучения и преподавания в школе и вузе. 2011 : сб. науч. тр. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2011 – С. 263–267.
12. Путий Т. М. Методичні ідеї паралельного викладання російської та української мов у педагогічній практиці Л. А. Булаховського / Т. М. Путий // Гуманітарні науки. – 2011. – № 1. – С. 91-96.

АНОТАЦІЇ

Путій Т. М. Развитие методики преподавания российской логии в Украине в лингводидактической наследии Л. А. Булаховского (1888 – 1961 гг.). – Рукопись.

Диссертация на здохуття наукового ступеня кандидата педагогических наук зі спеціальності 13.00.02 – теория та методика навчання (російська мова). – Національний педагогический университет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2012.

У диссертации схарактеризовано внесок Л. А. Булаховского у становлення і розвиток методики преподавания российской логии в Украине.

Розглянуто життєвий шлях та науково-педагогическую діяльність ученого; визначено й проаналізовано теоретические та практичні аспекти формування лингводидактических поглядів Л. А. Булаховского, а саме: Харківська лингвистическая школа, лингводидактическая наследия видатних мовознавців Ф. І. Булаева, І. І. Срезневского, О. О. Потебні, методические праці сучасників, а також власні наукові пошуки та активная педагогическая діяльність.

Грунтовно проаналізовано методическую наследия ученого та висвітлено його струнку лингводидактическую концепцию навчання российской логии в школах Украины, основою якої є положення про зміст шкільного курсу российской логии, специфіку вивчення грамматики та формування орфографической грамотності учнів, розвиток зв'язного мовлення школярів, паралельне преподавание української та російської мов у школі, а також принципи укладання підручника з логии.

Ключові слова: лингводидактическая наследия Л. А. Булаховского, історія методики, зміст шкільної мовної освіти, вивчення грамматики, опанування правопису, паралельне преподавание української і російської мов, розвиток мовлення учнів, підручники з російської логии.

Путий Т. Н. Развитие методики преподавания русского языка в Украине в лингводидактическом наследии Л. А. Булаховского (1888 – 1961 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (русский язык). – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2012.

Актуальность феномена педагогической персоналии Л. А. Булаховского, отсутствие системного анализа его научно-педагогической деятельности и лингводидактических идей обусловили выбор темы диссертационного исследования.

В первом разделе – "Научно-педагогическая деятельность Л. А. Булаховского как отражение лингводидактических взглядов ученого"

–определены и проанализированы теоретические и практические аспекты научно-педагогической деятельности ученого.

Изучение работ Ф. И. Буслаева, И. И. Срезневского, А. А. Потебни позволило Л. А. Булаховскому выделить в их лингводидактическом наследии доминанты, которые оставались актуальными и привлекали внимание ученых нового поколения (научно-теоретические основы методики преподавания родного языка как самостоятельной науки, вредность отрыва обучения от национальной языковой почвы, применение сравнительно-исторического метода и метода наблюдения за языковыми явлениями при изучении языка и др.).

Результаты анализа научно-педагогической деятельности и лингводидактического наследия Л. А. Булаховского свидетельствуют о значительном вкладе ученого в решение проблемы содержания обучения русскому языку в школе, в разработку стратегии профессиональной подготовки студента-филолога (обновление, обогащение и совершенствование содержания, методов и форм преподавания языковедческих дисциплин; написание учебников и пособий для высшей школы), оказание методической помощи учителям и студентам-филологам.

Ученым определены основные принципы обучения русскому языку в школе (принципы научности, системности, преемственности, сознательности, доступности, активизации учебно-познавательной деятельности, связи теории с практикой речевой деятельности, взаимосвязи близкородственных языков), которые были практически реализованы им в дальнейших лингводидактических трудах.

Во втором разделе – "Методические работы Л. А. Булаховского по теории и практике обучения русскому языку в школе" – на основе детального анализа методического наследия учёного воссоздана лингводидактическая концепция изучения языка, рассмотрены методические идеи Л. А.

Булаховского как источник обогащения современной теории и практики обучения русскому языку в Украине: место грамматики в системе преподавания языка; предмет и объем грамматики как учебной дисциплины; роль теории в овладении языком; место наблюдений, анализа в преподавании языка; взаимосвязь грамматики, правописания и развития речи; обучение школьников нормам устной и письменной речи, способам обогащения их словарного запаса, приемам формирования речевого стиля. Л. А.

Булаховским даны рекомендации относительно способов и методов работы с учащимися над грамматическим материалом, предложен алгоритм организации такой работы.

Ученый определил перечень основных видов творческих работ учащихся (рассказ, художественная характеристика, художественное описание и художественный перевод), разработал алгоритм подготовки к их написанию и советы по управлению совершенствованием ученических работ.

Л. А. Булаховский впервые в отечественной лингводидактике предложил решение проблемы сравнительного изучения близкородственных

русского и украинского языков. Факторами, которые должны обеспечивать успех взаимосвязанного обучения языкам, являются, по Л. А. Булаховскому, основательная лингвистическая и методическая подготовка учителей, соответствующее структурирование учебного материала по украинскому и русскому языкам в школьных программах.

Методические идеи параллельного изучения близкородственных языков ученый практически реализовал в созданных им учебниках. Л. А. Булаховский внес весомый вклад в развитие теории учебной книги и практику создания школьного учебника по языку. Он не только первым предложил теоретическое пособие по созданию школьных учебников, но и представил новый взгляд на назначение учебной книги по русскому языку; подходы к определению объема и структурирования учебного материала, методические принципы его подачи.

В диссертации обосновано, что Л. А. Булаховский внёс значительный вклад в развитие теории и практики методики преподавания русского языка в школах Украины, обозначены приоритетные направления использования лингводидактических идей и опыта ученого.

Ключевые слова: лингводидактическое наследие Л. А. Булаховского, история методики, содержание школьного языкового образования, изучение грамматики, овладение правописанием, параллельное преподавание русского и украинского языков, развитие речи учащихся, учебники по русскому языку.

Putiy T.M. Development of teaching Russian methodology in Ukraine in L. A. Bulahovsky's (1888-1961) linguistic and didactic heritage . – Manuscript.

Thesis for a PhD title in Pedagogics with a specialization in the teaching theory and methodology (of the Russian language), code 13.00.02, National Pedagogical University after M. P. Dragomanov, Kyiv, 2012.

The current thesis analyzes L. A. Bulahovsky's contribution to the foundation and development of the methodology of teaching the Russian language in Ukraine.

The thesis studies the life and scientific and pedagogic activity of the scientist, defines and analyzes the theoretical and practical aspects of his linguistic and didactic views (the Kharkiv linguistic school, linguistic and didactic heritage of the prominent linguists F. I. Buslaev, I. I. Sreznevsky, O. O. Potebnya, methodological works of colleagues, as well as his own scientific research and rich teaching experience).

The thesis thoroughly analyzes the methodological heritage of the scientist and describes his linguistic and didactic concepts of teaching the Russian language in Ukrainian schools. These concepts address the problems of determining the contents of a school course in the Russian language, teaching grammar and spelling rules to students, developing their speech skills as well as the issues of teaching both Russian and Ukrainian in school and theoretical foundations of constructing a language textbook considered by L. A. Bulahovsky.

Keywords: L.A. Bulahovsky's linguistic and didactic heritage, history of methods, contents of school language study, grammar study, mastering spelling skills, simultaneous teaching of Ukrainian and Russian, developing speech skills in students, Russian language textbooks.